

Koční přátelé v české literatuře

Výbor sestavil
Josef Schwarz

O kočkách a kocourech

mladá fronta

O kočkách a kocourech Kočičí přátelé v české literatuře

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.mf.cz
www.albatrosmedia.cz

mladá fronta

Výbor sestavil Josef Schwarz
O kočkách a kocourech
Kočičí přátelé v české literatuře – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Kočí přátelé v české literatuře

*Výbor sestavil
Josef Schwarz*

O kočkách a kocourech

mladá fronta

Copyright © Jiří Kamen, 2023; Michaela Klevisová, 2023;
Bohuslav Rynek – heir, 2023; Jaroslav Boček – dědicové c/o DILIA;
Egon Bondy – dědicové c/o DILIA; Jakub Deml – dědicové c/o DILIA;
Viktor Fischl – dědicové c/o DILIA; Bohumil Hrabal – dědicové c/o DILIA;
Ludvík Kundera – dědicové c/o DILIA; Miloš Macourek – dědicové c/o DILIA;
Karel Michal – dědicové c/o DILIA; Jindřiška Smetanová – dědicové c/o DILIA;
Josef Škvorecký – dědicové c/o DILIA; Jan Vladislav – dědicové c/o DILIA;
Jiří Weil – dědicové c/o DILIA
Preface and anthology © Josef Schwarz, 2023
Illustration © Bára Pospíšilová, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-204-6260-2
ISBN e-knihy 978-80-204-6261-9 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-204-6262-6 (1. zveřejnění, 2023) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-204-6263-3 (1. zveřejnění, 2023) (mob)

Úvod: Kočka očima českých literátů

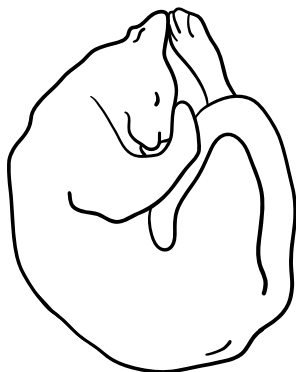
Společně se psem je kočka neodmyslitelnou součástí našich domovů coby zvíře domestikované, ba kulturní, zároveň si však zachovala část své divokosti, samostatnosti a svéhlavosti. Zatímco psy drezírujeme a zapojujeme je do rozličných služeb člověku, kočka na zájmy člověka dbá jen do té míry, nakolik to vyhovuje jejím potřebám. Pes je k člověku připoután obrazně i doslova – na veřejnosti se povětšinou smí pohybovat pouze na vodítku –; naproti tomu kočka svobodně vyrazí do svých lovišť, toulá se po nocích a opanovává světy střech, člověku i psu za normálních okolností nedostupné. Pšům jsme jejich nespoutanost odňali a spojujeme ji s jejich „staršími bratry“, vlky – kočka je v tomto smyslu dvojdomá: projednou domácím „mazlíčkem“, napodruhé nelítostným lovcem.

Tato dvojdomost vytváří napětí, které je produktivním zdrojem literárních textů snažících se uchopit nejen tento hlavní rys kočičí povahy, ale i přepestrou škálu vztahů a situací, jež vyvstávají ze soužití člověka a kočky. V našem výboru z povídek českých autorů jsme se snažili tuto pestrost reflektovat nejen s ohledem na námět jednotlivých textů, ale i na formu jejich zpracování. Nedbali jsme přitom na to, zda jde o autora velebného či pozapomenutého nebo zcela zapadlého, ale hlavně na tematiku textů a originalitu jejího ztvárnění. Výbor tak

na jedné straně rámuje rozjímavá báseň v próze Bohuslava Reynka, na druhé straně drasticky podaná moralita Bedřicha Šalouna. Řada autorů naše téma podává humoristicky, nebo alespoň v odlehčeném duchu: takové jsou například texty Jana Nerudy, Jaroslava Haška, Karla Čapka, Karla Poláčka, Miloše Macourka nebo Josefa Škvoreckého, máme-li jmenovat alespoň ty známější. Bez ohledu na žánr textu se však autoři nevyhýbají ani temným stránkám kočičího života: lidské přezíravosti, ubohé existenci nebo ještě ubožejší smrti.

Kočí charakter (nebo – chcete-li – duše), kočka coby průvodkyně člověka, kočka jako příslušnice zvláštního kočičího národa, kočka a její potýkání s odvěkým antipodem, konkurentem, nepřítelem (tedy psem), kočka jako fantaskní bytost nadaná schopností číst lidské myšlenky, mluvit (a to dokonce i po smrti) nebo se přetělit do lidské či ďábelské podoby – to jsou jen některá z hlavních témat, která zachycuje předkládaný výbor. Před čtenářem se tak otevírá mozaikovitý obraz, v němž třeba zaznamenat leccos, co obohatí jeho pohled na ony malé tygry, kteří jsou součástí našich životů. Nebo my jsme součástí životů jejich?

Josef Schwarz

I.

Kočičí duše

Bohuslav Reynek: Kočky

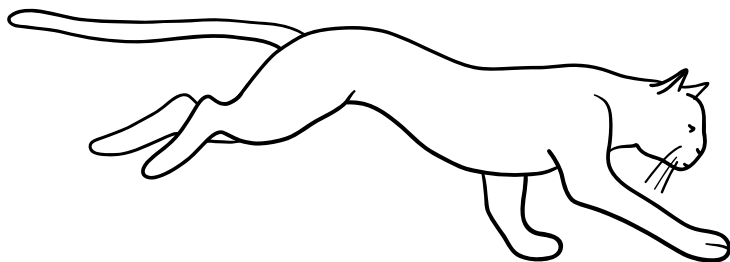
Pojďte ke mně všechny, vy těšitelky mnoha mých teskných let, od dětství!

Pojďte, vy chmurné, žíhané, jež jste popsány runami tajemných básní! Vy bílé, jejichž srst narostla z teplého mléka kravek! Vy černé, jež se podobáte mé první milence! A vy třibarevné, které jste podobny podzimnímu dnu, rzivy jako říjnové listí, černy jako vody v lesních tůních a bíly jako jinovatka po mrazu nočním!

Pojďte ke mně a upředte mi tkanivo krásného snu!

Vidíte, lidé vám nevěří a pomlouvají vás; ale přece ve dveřích statkův a chalup, i ve vratech stodol a kůlen vám nechávají otvory, abyste k nim mohly. Ani ne z lásky, ale pro jistotu, aby nebyli zahanbeni, neboť tuší snad, co my víme: že v kamenné bráně Edenu také jest *chatière*, a že vy tam chodíte – pro odlesk útěchy samotářům.

(1922)

Jan Neruda: Přírodopisné pozorování měšťákovy, například o kočce

I.

Raďte dovolit, abych řekl, že si od čtrnácti dnů připadám tak trochu jako Goethe. Totiž jen v jistém ohledu – aby se nikdo neušklíbil! Nevším si, právě jako on, velké, zuřící války a studuju klidně „přírodu“. Arci jen část její, zvířátka. Králík, který mně ve fyziokratické zahradě housku z ruky žere, přivádí mne k nadšení; vrabec, který ráno na mém okně mravenčí vajíčka sbírá, naplní celou duši mou citem co nejpřátelštějším; sleduju holuba na střeše, psa na ulici, kočku za oknem a přibývá mně moudrosti a dobroty. A svlékám staré předsudky a směju se zaslepeným náhledům lidstva.

Již jsem hezky mnoho předsudků svlík. Holuby například už přímo nenávidím. Že jsou věrni a mírumilovní? Prosím vás! Dívám se na ně skoro po celý den a mohl bych vyprávět celé historie. Mám tu čest, že znám intimně celých pět párů procházejících se naproti po střeše, a teprv včera jsem viděl, jak jeden z holubů, ten bílý s černými křídly, opustil zrádně manželku svou a zapletl se do nechvalného poměru – s vlastní sestrou její! A přitom se perou mezi sebou jako buldozi. Rovněž nenávidím již psy. Pes myslím vůbec dohrává už svou úlohu „v lidstvu“. Užívá se ho už jen při honbě, při pastvě, ku hlídání a jeho

cena klesá. Hledí se k tomu, obmezit počet jeho, rasovny na něj se rozmnožují, daně mu zadrhují krk. Arci je pravda, že právě teď zřídila „česká šlechta“ v Hietzingu u Vídně pro psy zvláštní hospitál, ale o šlechtě je známo, že se stará vždy o věci takové, do kterých ostatnímu lidstvu pranic více není. Zato stoupá v ceně kočka. A kočka je předmětem mé nynější lásky, kočku studuju, kočce hledím vniknout do tajuplné, krásné duše její – ó kočky, kočky!

Kočky a ženy je ukrutně těžko studovat, když člověk sám žádné nemá. Musí se obmezit na to, co mu tak přeběhne přes ulici. Ale ve dne žádná nepřebíhá, kočka totiž. Ve dne je kočka pronásledována, dána ve psí – hanebnosti lidská! Ona to ví, skrývá se ve dne, a musí-li již na vycházku krátkou, jen tak z průjezdu přímo přes úzkou ulici do průjezdu protějšího nebo z krámských dveří do domovských, „vyčkává úzkostlivě pravého okamžiku“ a běží rychle s tělem skoro až k zemi stlačeným. Pozorně hledí přitom na všechny strany – kolik psů na ulici, tolik honců, kolik kluků, tolik „kšc, kšc!“ a sám člověk dorostlý se nestydí a alespoň si na ni dupne. Zato v noci! V noci je ulice dole právě tak jejím revírem jako střecha nahoře, pomalu se prochází chodníkem a cestou vozovou – obraz krásné samostatnosti! Kdypak vidíme psa v noci na ulici? Leda unaveného, mrzutého, a nikdy bez průvodce, bez „mužské ochrany“. A je-li za noci přec některý zbloudilý, zapomenutý venku, sedí u prahu, fňuká a kvílí, chvěje se a strachem vyje – obraz mizernosti!

Při vši své samostatnosti je ale kočka i v noci velmi opatrná a k člověku nedůvěřivá, a dupneš-li, uteče, ne ale daleko, jeť sobě svých výhod za noci vědoma. Někdy také neuteče, například v únoru. Kdybychom měli my Češi nějakého „kočičího Máchu“, jako mají Němci svého „kočičího Rafaela“, musil by z jarně roztoužených prsou zapět: „Byl tak as 20. únor, to lásky čas!“ Láska psa bývá až příliš často „na

úkor mravnosti“ a „veřejným pohoršením“, láska jemnocitného kocoura kryje se pláštěm mlčelivé noci. A v únorových nocích to bývá, kdy milostné city rozvlíní srdce kocouří, že srdce až překypí, že hrdlem do vzduchu se nese píseň lásky a kocour mňouká krásně jako slavík. Nejdřív sólo, pak duet, pak sbor krásy nevyrovnané. Jsou lidé, kteří nemají sluchu pro ty koncerty únorové, – chudáci! Nechci v hudebních věcech nikdy platit za autoritu, a proto zde prostě cituju, co o kočičí hudbě napsal Němec Filip Leopold *Martin*, velký ctitel a hajitel koček. Pravíť „zajisté“: „Beze vší pochybnosti pochází hudba ta ještě z dob pravěkých, jakož přec veškeré ostatní vlastnosti koček jsou povahy nanejvýš konzervativní, a v tom vidíme příčinu, proč naše moderně zchoulostivělé ucho této hudbě, kočičím uším zajisté nanejvýš příjemné, nerozumí a ji ani oceniti nedovede. Vůbec se má to s říší tónů prazvláštně, neboť pes, vyje-li za tiché a chladné noci měsíčné, myslí zajisté, že je to správné a krásné, a hledíme-li na „vzdělanost nevzdělaných“ národů nebo do dějin našich věků minulých, vidíme zde i onde, že umění hudební vzalo původ svůj z chaosu vřesků naprosto nerozeznatelných. Doufejme tedy, že až se nám povede dát kočkám a psům vyšší stupeň vzdělanosti, dostane se do jich zpěvů konečně také trochu melodie.“ – Mohl bych zde dodat, že ze střev kočičích se dělají nejlepší kvinty pro housle, ale zamlčím to a upozorním jen ještě, že teď vidíme rezultáty oněch únorových koncertů skoro na každém domovském prahu ve způsobě osminedělních koťátek, rozkošně pěkných, dětinsky hravých a líbezně hloupých.

Za dne může zpytavý člověk kočky v Praze studovat skoro jen v krámech. Mají je tu buď z potřeby, buď pro parádu. Pěkné podívání je na ně. Kočka je co velkým rozumem nadaný tvor rozhodná milovnice klidného odpočinku, vyhledá si k němu vždy nejpříhodnější a vždy čistotné místečko. Sedí na pudlu nebo za sklem zavřeného krámu, líže

si přední pazourky, pojíždí jimi po uších a celé hlavě -- elegantní obraz nejvyšší spokojenosti! A když polední slunce vzduch rozteplí a krám se dokořán otevře, uvelebí se kočka na prahu, v poloze sfinxu nebo zcela natažena, ohřívá se a nevšímne sobě ničeho kolem, ni lidí, ni psů. „Panenka“ jejího oka je stažena v uzounkou čárku, žlutá „iris“ leskne se jako zlatá čočka, a kočička saje celou srstí svou ze slunce elektřinu. Kdybychom ji teď donesli náhle do tmavé místnosti a hladili její srst, uslyšíme praskot elektrických jisker.

Zvláště kočky černé nasají se plny elektřiny – ale ne – já čtenáři nesdělím vše, co vím! Nepromluví o tom, že kočky mají pro krátký nosík smysl čichu velmi málo vyvinutý. Nepoukážu k tomu, že zato je hmat u nich vyvinut velmi silně, zvláště v jich vousech, jichž jsem s velkým namaháním spočítal as sedmnáct po každé straně úst a as pět nad každým okem. Neupozorním, že kočka má posud ouška stojatá – známka velké ostražitosti, kdežto dnešního dne už i honící pes má uši schlíplé. A nesdělím také nikomu, že Darwin tvrdí o bílých kočkách s modrýma očima, že jsou skoro vesměs hluchy. Beztoho – Darwin! Darwinism, „descendenční teorie“ – nová náuka! Byl snad biblický Jakub, když si „tvořil“ peřestá jehňata, první „darwinista“? Chce být novou, taková náuka – a svatí otcové uměli podle ní už před několika tisíci lety krást!

II.

Čím hloub nahlížím kočce do žlutých očí a do zlaté duše, tím více tam nalezám vlastností krásných. Už jsem jich tam našel, že by stačily na člověka, o němž by se řeklo: „Krásný člověk!“ Není dostatečným důkazem

pro vznešenost kočky, že jí – tak málo lidí rozumí? Ona je duševní aristokratkou, samostatných, neoblomných náhledů. Ona je povahy melancholické, klidně vyčkávající. Ona se může stát naší přítelkyní, nikdy ale psím otrokem naším. Ona je nejjemnějšího taktu, nejvybranější čistoty a nejuhlazenějšího mravu, aniž by ji někdo tomu učil. Že prý je falešná! A zatím my jí sami „podkládáme motivy, o nichž ona nemá ani zdání“. Člověk na tyranizování zvyklý chce, aby mu svou vůli podrobila naprosto, její samostatnost a pevná vůle je ale nezlomna – a člověk křičí: faleš! A pak prosím – jen ještě něco: kočka chytá myši, prokazuje tím lidstvu dobrodiní nesmírné, ale jak je prokazuje? – za mlčelivé noci, tíše, neokázale, zrovna jako by cítila, že je člověk „stydlivým chudým“.

Přece byli jednotlivci, ba i celí národové, kteří kočku uznávali plně. Papež Řehoř Velký byl naprosto lhostejný k vezdejším statkům, ale měl kočku a tu pokládal za svého nejlepšího přítele. Pio Nono pozbyv světského panství baví se hrou s kočičkami. Petrarkova kočka stala se slavnou, ochraňovala jeho znělky před myší žravostí, svítila mu, když nakonec zchudnul, za noci svýma očima, nalezá se vycpána podnes v Arkvě, kde Petrarka roku 1374 zemřel, a když jsme před třemi lety slavili pětistyletou jeho paměť, rozpisovaly se časopisy celého světa o „Petrarkově kočce“. Mohamed byl velkým milovníkem koček a kvůli jeho památce milují Arabové kočky posud. V Káhiře se nalezají podnes hospitály koček a mimo Káhiru nalezáme cos podobného už jen na jednom místě v Pensylvánii a pak u kláštera sv. Vavřince ve Florenci. Ostatně v Egyptě bývala kočka od nepamětných časů vysoce ctěna. Starým Egypťanům byla zvířetem svatým, balzamovali ji a pohřbívali s velikou poctou. Když umřela, nosili veškeří obyvatelé domu, jehož se těžká rána ta dotkla, roucha smuteční a oholili sobě obočí. Dle Herodota byl pohřeb mnohé kočky bohatší a nákladnější než třeba knížete. Ano, jistá, vysoce ctěná bohyně staroegyptská, na jejíž jméno se na

ukrutný malér čtenářstva živou mocí nedovedu teď upamatovat – Pasta, Pašta, Pachta, tak nějak –, byla vyobrazována jen s kočičí hlavou. Ach jak daleko jsme my novověcí lidé za starými Egypťany! Jediní Italové mají cit pravý, kočka je v Itálii miláčkem lidu, je jediným zvířetem, jež Ital mučit nedovolí; a když tam na ulici pere se kočka s psem, kopne jemnocitný Ital rozhodně psa. Také ještě Ženeva, vůbec svou vzdělaností vynikající, chová se ke kočkám slušně. Ráno chodí po ulicích placení muži s kousky masa na ošatkách, hvizdnou způsobem jistým, kočky se seběhnou ze všech stran a obdržují hojnou svou část. K nepopsání luzné, dojemné podívání!

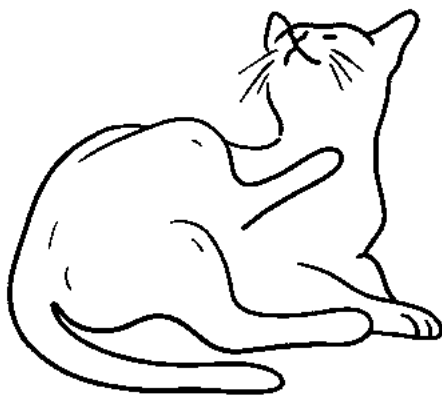
Bolí mne, že jsem nemohl posud splnit velkou touhu svého života: podívat se na Island. Lituju trpce, že jsem nespatriil posud Austrálii, vnitřek Afriky a Japan. Je mně až teskno, vzpomenu-li si, že mně vloni nadobro uklouzla výstava filadelfická. Ale čelo bych si rozbil o stěnu, padne-li na mne stesk, že jsem nespatriil londýnské výstavy koček! Byly tam „slepé kočky ze severní Jávy, bezocasé z ostrova Manu v Tichém okeánu, červené kočky angorské, vážící patnáct liber, srstnaté perské kočky fialové barvy“ – co člověk v životě vše promešká!

Mohl bych uvést ještě celou řadu překrásných vlastností kočičích. Její srdnatost – již malá ježí udatně hřbet a dorostlá zfackuje i největšího psa. Její zvědavost, která jí nedá pokoje, pokud nepřišla každé věci na pravý kloub. Její kontemplativní usedlost, která ji poukazuje k životu až klášterskému, – jeptiškám snad již proto nebyvalo dovoleno chovati v klášteřích jiná zvířata než kočky. Konečně její smysl pro nejjemnější, pro pravou poezii. Vánoční stromek je zajisté zjevem dojemně poetickým – nu a já viděl, jak kočka fackovala z něho cukrovinky dolů!

Kočka stoupá v ceně, řekl jsem, ale cena ta se zvýší ještě netušeně! Jen až budou veškeré vynikající vlastnosti kočky náležitě oceněny a vyčerpávány. Posud nejsou. Posud se užívá koček jen na chytání

myši – malých domácích myši spotřebuje na posezení třeba třicet. Pak se leckde maso z koček jí; v švarcvaldských vesnicích chovají si kočky jako krmníky a v Berlíně říkají kočkám „Dachhasen“. Dovolil bych si sám poukázat ještě k některým možným výhodám. Kdybychom nosili s sebou kočky, například v elegantních sáčkích, uspořili bychom si obtížné nošení kapesních hodinek: chcem-li vidět, kolik je hodin, vyndáme kočku a podíváme se jí do očí – Asiaté už dávno umějí takto určovat čas. A konečně bychom mohli užít koček výtečně místo moderně zaváděných galaktometrů nebo místo všech draze placených ouřadníků, kteří dohlížejí na zboží mlíkařské. Kočka se ani netkne mlíka, je-li jen trochu nakyslé nebo jinak zkažené. Vypije-li kočka ale všechno mlíko až na dno, může být hospodyně pevně ujistěna, že bylo mlíko dobré.

(1877)

Jaroslav Hašek: Podivuhodné dobrodružství kocoura Markuse

Angorský kocourek Markus slavil právě své dvouměsíční narozeniny, když uznal za dobré opustit uhlířský krám, kde se narodil, a podívat se tak trochu, jak vypadá ten boží svět za rohem, za holičským krámem.

Mezi uhlím se mu nelíbilo, neboť se musil stále lízat, aby byl čistý. Kromě toho mu uhlířka neustále nadávala, že je uličník a že se jí plete pod nohy. Markus učinil již několikrát pokus vyškrábat se na putnu uhlí připravenou k donáše a tak se dostat do světa. Všechny ty pokusy končily však tím, že ho zavírali v podzemním bytě vedle krámu, kde pištěly myši, až dostával z toho strach. Když pak, což se stalo málokdy, paprsky sluneční zatřpytily se na okně, vyskočil Markus na jich dosah a vrátil. „Až přijde čas,“ pomyslně si, „půjdu se podívat, kde je toho světla víc.“

Markus tedy utekl ve stáří dvou měsíců a za holičským krámem schoval se do sklepa, neboť uviděl tolik noh, až se zděsil. Ve sklepech bylo samé uhlí. „To jsem si moc nevybral,“ řekl k sobě, „teď abych se lízal dál.“

Díval se sklepním otvorem a poznenáhlu si zvykal na ty nohy, které chodily venku a dupaly po chodníku.

„Copak tady děláte, mladíku?“ ozval se vedle něho hlas, a Markus uviděl starého zkušeného kocoura, který si vylezl na hromadu uhlí, zíval a svítil očima.